


## ПОВАЖНІСТЬ ПРИЧИН НЕЯВКИ ПОЗИВАЧА В СУДОВЕ ЗАСІДАННЯ ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА ЗАЛИШЕННЯ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ БЕЗ РОЗГЛЯДУ: DE LEGE LATA I DE LEGE FERENDA




**Воробель Уляна Богданівна** ,  
здобувачка наукового ступеня  
доктора філософії у галузі права,  
кафедра цивільно-правових дисциплін  
Інституту права, Львівський державний університет  
внутрішніх справ, Україна, м. Львів  
ORCID 0000-0003-0480-5394

*Досліджено таку ознаку залишення заяви без розгляду у зв'язку з повторною неявкою позивача як характер причин його відсутності в судовому засіданні, зокрема, ступінь впливу їх поважності на реалізацію судом повноваження на закінчення провадження без ухвалення судового рішення по суті заявлених вимог у цивільному судочинстві.*

*Наголошено на необхідності та доцільності врахування причин неявки позивача та (або) його представника при визначенні правових наслідків його відсутності в судовому засіданні, зокрема при застосуванні інституту залишення заяви без розгляду, з підстави, передбаченої п. 3 ч.1 ст. 257 ЦПК України, що дозволить забезпечити баланс інтересів позивача та відповідача в процесі здійснення судочинства: позивачу гарантуватиме можливість практичної реалізації його права на справедливий судовий розгляд, а відповідачу – захист від надмірного затягування справи.*

*Обґрунтовано положення про те, що поважність причин неявки позивача в судове засідання і надалі має залишатись оціночною категорією, що вирішується судом в кожній конкретній справі окремо, однак з врахуванням у сукупності таких чинників: 1) характер обставин, що перешкоджають явці позивача в судове засідання; 2) доведеності їх існування належними та допустимими доказами; 3) ступеня впливу цих обставин на неможливість явки позивача в судове засідання; 4) неможливість застосування інших варіантів (режимів) участі в засіданні; 5) попередня поведінка позивача та (або) його представника у справі, складність справи, кількісна характеристика вже проведених судових засідань в справі, загальна тривалість розгляду судом справи тощо. У разі визнання з врахуванням вищезазначених критеріїв судом такої обставини неповажною причиною неявки позивача в судове засідання, суду слід було б аргументувати мотиви такого рішення по кожному з цих критеріїв, що б забезпечило об'єктивність та обґрунтованість процесу тлумачення судом такої правової конструкції, як «поважність причин неявки».*

**Ключові слова:** позивач; неявка; судове засідання; поважні причини; залишення позовної заяви без розгляду; ухвала; цивільне судочинство.

 Corresponding author. E-mail: lana.worobel@gmail.com.

**Uliana Vorobel**, PhD Candidate of the Department of Civil Law Institute of Law Lviv State University of Internal Affairs, Ukraine, Lviv.  
e-mail: lana.worobel@gmail.com ; ORCID 0000-0003-0480-5394

**Validity of reasons for the plaintiff's default at trial as a qualifying feature of leaving the statement of claim without consideration: de lege lata i de lege ferenda**

*The features of leaving the statement of claim without consideration in connection with the repeated plaintiff's default as the nature of the reasons for his/her absence at trial are investigated. In particular, the degree of influence of their validity on the exercise of court powers to terminate proceedings without a court decision on the merits of civil claims is studied.*

*Attention is paid to the necessity and expediency of taking into account the valid reasons for non-appearance of the plaintiff and (or) his/her representative in determining the legal consequences of his/her default at trial. In particular, applying to the institution of leaving the statement of claim without consideration, on the grounds provided for in paragraph 3 of Part 1 of Art. 257 of the Civil Procedure of Ukraine, which will ensure the balance of interests of the plaintiff and the defendant in the proceedings: the plaintiff will be guaranteed the possibility of practical exercise of his/her right to a fair trial, and the defendant will be protected from excessive delay of the case.*

*The provision that the validity of reasons for the plaintiff's default at trial should remain an evaluative category is substantiated. It is decided by the court in each case separately, taking into account a combination of such factors as 1) the nature of the circumstances preventing the plaintiff's appearance at trial; 2) the proof of their existence by appropriate and admissible evidence; 3) the degree of influence of these circumstances on the impossibility of the plaintiff's appearance at trial; 4) the impossibility of using other alternates (regimes) of participation at trial; 5) the preliminary behavior of the plaintiff and (or) his/her representative in the case, the complexity of the case, the quantitative characteristics of the court hearings in the case, the total duration of the civil proceedings, etc. If the court, taking into account the above-mentioned criteria, finds such a circumstance to be unreasonable for the plaintiff's default at trial, the court should argue the reasons for such a decision on each of these criteria, which would ensure the objectivity and validity of the court interpretation of such a legal construction as "the validity of the reasons for default at trial".*

**Keywords:** plaintiff; default; trial; valid reasons; leaving the statement of claim without consideration; decision; civil proceedings.

### **Постановка проблеми**

Завданням цивільного судочинства відповідно до ст. 1 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [1] є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Не останнє місце серед засобів реалізації цього завдання відіграє поведінка самих учасників цивільної справи, адже належна та добросовісна їх участь у судових засіданнях виступає чи не найкращим індикатором дотримання розумності строків розгляду справи судом, що у свою чергу забезпечує ефективність захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи інтересів таких суб'єктів.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Смірнова проти України» (*Smirnova v Ukraine*), заява № 36655/02, рішення від 8 листопада 2005 р., вказав, що обов'язок швидкого здійснення правосуддя покладається передусім на відповідні державні судові органи. Розумність тривалості судочинства

вого провадження оцінюється залежно від обставин справи та з огляду на складність справи, поведінки сторін, предмета спору. Нездатність суду ефективно протидіяти недобросовісно створюваним учасниками справи перепонам для руху справи є порушенням ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [2]. А у справі «Юніон Еліментарія Сандерс С.А. проти Іспанії» (*Unión Alimentaria Sanders S.A. v. Spain*), заява № 11681/85, рішення від 7 липня 1989 р. ЄСПЛ звернув увагу, що передбачене ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, право особи на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку кореспондується з обов'язком добросовісного користування наданими законом процесуальними правами, утримуватись від дій, що зумовлюють затягування судового процесу, та вживати надані процесуальним законом заходи для скорочення періоду судового провадження (пункт 35) [3].

Таким чином, учасники цивільної справи зобов'язані всіляко сприяти швидкому розгляду справи та утримуватись від будь-яких дій, які б негативно на це впливали та призводили до його затягування, зокрема зловживати своїми процесуальними правами. Нова редакція Цивільного процесуального кодексу України ввела цілу низку норм, спрямованих саме на протидію таких дій з боку учасників цивільної справи, зокрема позивача, та направлених на виконання безпосереднього завдання цивільного судочинства □ своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ.

З оновленням ЦПК України змінився підхід законодавця і щодо врегулювання правових наслідків неявки учасників справи в судове засідання, зокрема позивача, що відобразилось і у судовій практиці. Так, раніше законодавець наслідки неявки в судове засідання таких учасників судового процесу ставив у залежність від характеру причини такої неявки та повторності неявки. Однак з кожним таким оновленням положень цивільного-процесуального законодавства характер причин відсутності на судовому засіданні учасників цивільної справи, а особливо позивача, відходив на задній план. Нині законодавець допускає певну двоякість при врахуванні причин повторної неявки у судове засідання такого учасника цивільної справи як позивач. Все це обумовлює актуальність та доцільність тематики запропонованого дослідження.

### **Аналіз останніх досліджень та публікацій**

Аналіз наукових видань та навчальної літератури свідчить, що залишенню заяви без розгляду у зв'язку з повторною неявкою позивача в судове засідання в цілому та окремим його умовам, зокрема, не приділялось належної уваги. Особливості застосування цієї підстави були розглянуті такими вченими як: Д. Д. Луспенник (D. D. Luspenyk) [4], В. С. Петренко (V. S. Petrenko) [5], О. Я. Рогач (O. Ya. Rohach) [6], С. В. Сенік (S. V. Senyk) [7], О. М. Трач (O. M. Trach) [8], однак такі дослідження проводились або в межах коментарів до ЦПК України, або ж побіжно як додатковий об'єкт дослідження, що видається недостатнім для ґрунтовного аналізу та висвітлення усіх особливостей цієї процесуальної конструкції.

*Метою статті є дослідження такої ознаки залишення заяви без розгляду у зв'язку з повторною неявкою позивача, як характер причин його відсутності в судовому засіданні, зокрема, ступінь впливу їх поважності на реалізацію судом повноваження щодо застосування такої форми закінчення провадження без ухвалення судового рішення по суті заявлених вимог як залишення заяви без розгляду.*

### **Виклад основного матеріалу**

Нині законодавець врахування характеру причин неявки такого учасника цивільної справи як позивач, котрий був належним чином повідомлений про час і місце судового засідання, ставить у залежність від того, яка поспіль за рахунком це була його відсутність. Так, відповідно до ч. 2-3 ст. 223 ЦПК України у разі першої неявки належним чином повідомленого позивача у судове засідання наслідки залежатимуть від характеру обставин, що перешкодили йому прийти у судове засідання: якщо вони матимуть поважний характер, суд зобов'язаний буде відкласти розгляд справи (п. 2 ч. 2 ст. 223 ЦПК України), якщо ж такі причини будуть неповажними – суд розгляне справу за відсутності такого учасника цивільної справи (п. 1 ч. 3 ст. 223 ЦПК України). У разі ж повторної неявки позивача в судове засідання бачення законодавця щодо врахування характеру причин його відсутності, та й самих правових наслідків такої неявки різняться: 1) відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 223 ЦПК України незалежно від причин повторної неявки належним чином повідомленого позивача в судове засідання суд розглядає справу за відсутності такого учасника цивільної справи; 2) згідно з ч. 5 ст. 223 ЦПК України, коли повторна неявка позивача в судове засідання спровокована неповажними причинами або позивач взагалі не повідомив про них і від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності, та його нез'явлення не перешкоджає вирішенню спору, суд має залишити позовну заяву без розгляду; 3) п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України теж передбачає обов'язок суду залишити позовну заяву без розгляду у випадку повторної неявки належним чином повідомленого позивача, у разі якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності, та його нез'явлення не перешкоджає вирішенню спору [1]. Однак уже при конструюванні цієї законодавчої норми характер причин неявки позивача не брався до уваги та не закладався як кваліфікуюча ознака застосування цього цивільно-процесуального інституту.

Така законодавча техніка видається не зовсім вдалою, адже не дозволяє однозначно визначитись із повноваженнями суду у разі повторної неявки позивача в судове засідання: розглянути справу за відсутності позивача чи залишити позовну заяву без розгляду. Якщо припустити, що законодавець таким чином допускає альтернативність у повноваженнях суду щодо визначення правових наслідків за повторне нез'явлення позивача у судове засідання, так звані дискреційні повноваження, то виходить, що підстава застосування інституту залишення заяви без розгляду, що передбачена п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України, набуває факультативного (необов'язкового) характеру, адже суд за її наявності зможе на свій розсуд вирішувати чи застосовувати її, чи все ж таки відмовитись

від неї та продовжувати розгляд справи, але вже без участі такого учасника цивільної справи як позивач.

Хоча цікавою з цього приводу є позиція Верховного Суду, котрий, залишаючи касаційну скаргу без задоволення, зазначив, що аргументи скаргника про те, що суд першої інстанції міг приступити до розгляду справи без її участі, суперечать положенням п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України, яка містить імперативний припис про залишення позову без розгляду у разі повторної неявки у судове засідання належним чином повідомленого позивача. Винятком із цього правила є подання позивачем заяви про розгляд справи за його відсутності, однак матеріали справи не містять доказів подання позивачем такої заяви [9].

По-друге, законодавець сам не до кінця визначився із питанням, чи слід врахувати характер причин неявки позивача в судове засідання чи ні при застосуванні судом однієї з форм закінчення провадження без ухвалення рішення суду – залишення заяви без розгляду, адже в одному законодавчому положенні вони віднесені до умов застосування цього інституту цивільно-процесуального права, а в іншому вже ні.

У науковій спільноті домінує позиція про те, що до умов залишення заяви без розгляду з підстави, передбаченої п. 3 ч.1 ст. 257 ЦПК України, належить лише: належне повідомлення позивача про час та місце судового засідання; повторна неявка позивача в судове засідання; ненадходження від позивача клопотання про розгляд справи за його відсутності [5, с. 462].

О. М. Трач (O. M. Trach) з цього приводу зазначає, що законодавець не встановлює жодного зв'язку між повторною неявкою позивача в судове засідання та причинами таких дій, а тому в разі повторної неявки позивача у судове засідання поважність причин такої неявки не має значення при вирішенні питання про залишення позову без розгляду на підставі п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України [8, с. 517].

У правозастосовній практиці теж простежується тенденція до виключення зі списку обов'язкових умов залишення заяви без розгляду на підставі п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України характеру обставин, що стали причиною неявки позивача в судове засідання.

Зокрема, Верховний Суд неодноразово звертав увагу на те, що характер причин повторної неявки позивача в судове засідання не повинен враховуватись судом при застосуванні такого процесуального наслідку як залишення заяви без розгляду, мотивувавши це тим, що системний аналіз норм ЦПК України, зокрема ч. 1 та ч. 5 ст. 223 ЦПК України та п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України, свідчить про те, що законодавець диференціює необхідність врахування судом поважності (неповажності) причин неявки позивача до суду залежно від того, яке це судове засідання: перше чи повторне. Процесуальний закон не вказує на необхідність врахування судом поважності причин повторної неявки позивача до суду.

Такі положення процесуального закону пов'язані з принципом диспозитивності цивільного судочинства, за змістом якого особа, яка бере участь у справі

самостійно розпоряджається наданими їй законом процесуальними правами. Зазначені наслідки настають незалежно від причин повторної неявки, які можуть бути поважними. Таким чином, навіть маючи докази поважності причин неявки позивача, суд залишає позовну заяву без розгляду. Зазначена норма дисциплінує позивача як ініціатора судового розгляду, стимулює його належно користуватися своїми правами та не затягувати розгляд справи за його відсутності. Якщо позивач не може взяти участь в судовому засіданні, він може подати заяву про розгляд справи за його відсутності. Така заява може бути подана на будь-якій стадії розгляду справи. Таким чином, згідно з вимогами ЦПК України суд не зобов'язаний з'ясовувати причини повторної неявки в судове засідання належним чином повідомленого позивача і у разі повторної неявки позивача, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності, суд залишає позовну заяву без розгляду. Правове значення в такому випадку має лише належне повідомлення позивача про день та час розгляду справи, повторність неявки в судове засідання та неподання ним заяви про розгляд справи за його відсутності [11].

Наведену позицію Верховного Суду можна зустріти і в таких постановках: від 22 травня 2019 р. у справі № 310/12817/13 [12], від 6 червня 2019 р. у справі № 760/3301/13-ц [13], від 20 червня 2019 р. у справі № 522/7428/15 [10], від 26 вересня 2019 р. у справі № 295/19734/13-ц [14], від 7 жовтня 2019 р. у справі № 612/403/16-ц [15], від 24 лютого 2020 р. у справі № 714/806/19 [16], від 27 березня 2020 р. у справі № 522/22303/14-ц [17], від 7 грудня 2020 р. у справі № 686/31597/19 [9], від 31 серпня 2021 р. у справі № 570/5535/17 [18] та ряду інших.

На сторінках наукової літератури все частіше неявку сторін і їх представників розглядають як один із видів зловживань цивільними процесуальними правами [6, с. 150; 19, с. 75–76; 20, с. 85], а залишення позову без розгляду, відповідно, як негативний правовий наслідок для позивача за таке зловживання, котрий сприяє швидкому розгляду та вирішення цивільної справи [21, с. 103].

Слід зазначити, що Цивільний процесуальний кодекс України не містить визначення поняття «зловживання процесуальними правами», а містить лише перелік дій, що суперечать завданню цивільного судочинства, і які за конкретних обставин можуть бути визнані судом такими (ч. 2 ст. 44 ЦПК України).

О. Д. Король (O. D. Korol) [22, с. 121, 124–125] та О. А. Тимошенко (O. A. Tymoshenko) [23, с. 72] під зловживанням процесуальними правами розуміють особливу форму процесуального правопорушення, а саме умисні недобросовісні дії учасників цивільного процесу (а в окремих випадках – і суду), що супроводжуються порушенням умов здійснення суб'єктивних процесуальних прав і здійснюються лише з видимістю реалізації таких прав, що пов'язані з обманом щодо відомих обставин справи, з метою обмеження можливості реалізації або порушення прав інших осіб, які беруть участь у справі, а також з метою перешкоджання діяльності суду з правильного і своєчасного розгляду і вирішення цивільної справи, які тягнуть застосування заходів цивільного

процесуального примусу. Подібно поняття «зловживання процесуальними правами» трактують А. О. Акімова (А. О. Akimova) [24, с. 67], І. А. Боровська (І. А. Borovska) [25, с. 36], Н. Ю. Голубєва (N. Yu. Holubieva) [26, с. 8; 27, с. 56], А. В. Катрич (А. V. Katrych) [28, с. 65], Б. М. Колесников (B. M. Kolesnykov) [29, с. 25], В. В. Резнікова (V. V. Reznikova) [30, с. 107; 31, с. 33–34], А. О. Ткачук (А. О. Tkachuk) [32, с. 245] та інші.

Як впливає із самої суті цього поняття та на чому справедливо акцентується увага в науковій літературі, зловживання процесуальними правами повинне обговорюватись лише в контексті конкретного процесуального права, яка належить певній особі [25, с. 34; 33, с. 17; 34, с. 39]. Однак у доктрині цивільного процесуального права досі точиться дискусія щодо того, що становить собою для учасника справи участь у судовому засіданні: право чи його обов'язок. Так, одна група вчених відстоює позицію, що участь у справі, а, відповідно, і явка в судове засідання як для позивача, так і відповідача є правом, а не обов'язком [21, с. 102; 32, с. 239; 35, с. 101; 36, с. 60; 37, с. 94]. Інші ж вчені явку в судове засідання відносять до обов'язків учасників цивільної справи [7, с. 444; 38, с. 39; 39, с. 16; 40, с. 284; 41, с. 59–60;]. Логічно, що у другому випадку неявка в судове засідання не може розцінюватись як зловживання процесуальним правом, оскільки у цьому разі учасник цивільної справи порушує свій прямий процесуальний обов'язок [42, с. 97].

Серед науковців можна зустріти і таких, котрі участь у судовому засіданні у випадку позивача відносять до цивільно-процесуальних обов'язків, а у випадку відповідача – до цивільно-процесуальних прав, обґрунтовуючи це тим, що у разі відсутності позивача суд зобов'язаний залишити позовну заяву без розгляду, у разі ж відсутності відповідача – розглянути справу та ухвалити заочне рішення [43, с. 425].

ЄСПЛ у справі «Суханов та інші проти Російської Федерації» (*Sukhanov and Others v. Russia*) від 07.11.2017 р. (заяви № 56251/12, 23302/13, 53116/15) вказав, що у цивільному судочинстві явка до суду є правом, а не обов'язком позивача. Суд має можливість визнати неодноразову неявку позивача як непряму відмову від позову та з цієї причини припинити провадження у справі (пункт 50) [44].

Таку ж позицію у цьому питанні зайняв і Верховний Суд України, котрий у абз. 2 п. 20 постанови «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» № 2 від 12 червня 2009 р., зазначив, що явка до суду є правом, а не обов'язком сторони у справі [45, с. 8].

У цьому питанні ми схильні підтримати висловлену Д. Д. Луспенником (D. D. Luspenyk) позицію про те, що у разі неявки особи в судове засідання, якщо вона була належним чином повідомлена про час і місце розгляду справи, підстави вважати таку поведінку зловживанням правом відсутні, оскільки за принципами цивільного судочинства – диспозитивності та змагальності – особа сама обирає форму судового захисту, шляхи реалізації цього права, наслідком чого може бути ухвалення відповідного судового рішення [4, с. 166].

Якщо ж суд визнав явку сторони для надання пояснення обов'язковою, то це вже є її процесуальним обов'язком (п. 3 ч. 2 ст. 43 ЦПК України). А тому у зазначеному випадку невчинення особою відповідної дії не повинно кваліфікуватися як зловживання процесуальним правом, оскільки в цьому разі таке право не існує, натомість є порушення покладеного на особу обов'язку [4, с. 167; 34, с. 42;].

Не можна, на наш погляд, розглядати неявку позивача в судове засідання як зловживання процесуальним правом і в контексті трактування її як підстави залишення заяви без розгляду, оскільки це буде суперечити самій правовій природі цього цивільно-процесуального інституту. Адже, як встановлює сам законодавець, зловживанням процесуальним правом суд може визнати саме дію учасника цивільної справи (ч. 2 ст. 44 ЦПК України), а не його бездіяльність. Таку ж позицію висловлює й левова частка вчених-процесуалістів, котрі тією чи іншою мірою досліджували цей інститут [21, с. 56–58; 22, с. 210; 24, с. 67; 25, с. 36; 26, с. 8; 27, с. 56; 29, с. 25; 31, с. 33–34; 32, с. 239, 245].

По-друге, специфікою (ознаками) зловживання процесуальними правами є те, що такі дії завжди є умисні [6, 331; 24, с. 67; 25, с. 33; 46, с. 10; 47, с. 36], сама діяльність має вольовий характер [30, с. 107; 37, с. 33–34], а особа усвідомлює факт зловживання процесуальним правом [32, с. 245]. Тому тут слід визнати слушним висловлене А. С. Штефан (A. S. Shtefan) твердження про те, що «зловживання правом не відбувається випадково, це завжди свідомий вибір певної поведінки, що може бути скерований прагненням досягти визначеного результату чи уникнути настання наслідків, які прогнозуються у справі та не бажані для суб'єкта. Отже, стосовно зловживання процесуальними правами можна вести мову про наявність умислу (вольовий та усвідомлений характер дій), мотиву як причини вчинення дій (потреба в отриманні певного результату) та мети (досягнення бажаного результату чи відвернення, відкладення у часі настання небажаних наслідків)» [48, с. 65–66].

І ось тут варто повернутись до питання про доречність врахування характеру причин відсутності позивача в судовому засіданні при визначенні правових наслідків його неявки. Як видається, саме «забарвленість» характеру причин неявки позивача в судове засідання є тим лакмусовим папірцем, котрий показує поважність ставлення сторони до процесу, його серйозності намірів щодо швидкого та ефективного судового розгляду, незалежно від того, яку цивільно-процесуальну роль йому відведено. З іншого боку, урахування в конструкції правових наслідків неявки позивача характеру обставин, що унеможливають його участь в судовому засіданні у будь-який з передбаченого законом спосіб (особисту явку, участь у режимі відеоконференції), виступає тим критерієм, котрий робить доступ до правосуддя та справедливого судового розгляду реальним, а не ефемерним. Адже в протилежному випадку особа буде позбавлена такого права через ті чинники, які не залежать ні від її бажання, ні від її волі. Позивач фактично буде покараний лише за те, що будучи ініціатором судового процесу, не зміг забезпечити свою участь у судовому засіданні у зв'язку



з чинниками, які об'єктивно, безумовно та не з його волі перешкодили йому у цьому. Чи не виглядає така ситуація абсурдною, особливо в світлі актуальних подій в державі (повномасштабної війни Росії проти України)?

Та й у світлі ідеї трактування неявки позивача як виду зловживання процесуальними правами неврахування характеру причин відсутності позивача у судовому засіданні теж не дуже корелюється з її постулатами. Адже, як слушно підмічено А. О. Ткачук (А. О. Tkachuk), особа має усвідомлювати факт зловживання процесуальними правами, і такі дії мають бути її свідомим вибором, а якщо ж особа не має незаконної мети, вчиняючи певні процесуальні дії, які за інших обставин могли б кваліфікуватись як зловживання процесуальними правами, то її дії не можуть визнаватися зловживанням процесуальними правами [32, с. 239–240].

Окрім цього, у справі «Де Жуфр де ла Прадель проти Франції» (*De Geouffre de la Pradelle v France*) від 16 грудня 1992 р. (заява № 12964/87) Європейський Суд з прав людини у п. 28 вчергове зазначив, що «право на суд», закріплене у статті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо доступності правосуддя та справедливого судового розгляду не є абсолютним. Воно може підлягати обмеженням, але вони не повинні обмежувати або зменшувати доступ, наданий особі таким чином або до такої міри, що порушується сама суть права [49].

Звичайно, в жодному разі будь-яка обставина, яка для позивача виглядатиме важливою і такою, що усправедливуватиме відсутність у нього можливості взяти участь у судовому засіданні, не обов'язково має бути такою в очах самого суду. В науковій літературі вже неодноразово порушувалось питання про необхідність закріплення в цивільному-процесуальному законодавстві переліку поважних причин неприбуття учасників процесу до суду [50, с. 45–46], на зразок того, як це зроблено в ст. 138 Кримінального процесуального кодексу України [51], що унеможливить суб'єктивне трактування характеру причин неявки учасників процесу [43, с. 429; 52, с. 341], або ж хоча передбачити умови (основні ознаки), які б для суду були підставою для встановлення наявності або відсутності поважності причин неявки [53, с. 27].

Однак, ми переконані, що у зв'язку з непередбачуваністю життєвих ситуацій, їх багатогранністю та різноманітністю неможлива їх повна і вичерпна регламентація, а законодавче закріплення переліку поважних причин неявки в судовому засіданні учасника справи може завдати більшої шкоди для реалізації особою її права на судовий розгляд, ніж її відсутність [54, с. 88]. Більш виправданим буде залишення цього питання на розсуд суду, однак із напрацюванням чіткої методики щодо його вирішення. Так, на нашу думку, при визначенні характеру причин відсутності позивача в судовому провадженні суду слід враховувати такі фактори (чинники):

1) обставина, яка перешкоджає участі позивача в судовому засіданні, має об'єктивний та безумовний характер, тобто така причина його неявки постала поза волею чи прагненням позивача;

2) існування такої обставини підтверджується позивачем належними та допустимими засобами доказування. У разі ж відсутності таких суддя не може прийняти об'єктивність причин відсутності позивача в судовому засіданні на віру і змушений буде відкинути їх за недоведеністю;

3) наскільки виправданий ступінь зв'язку обставини, котрою позивач та (або) його представник обґрунтовують свою неявку, із неможливістю участі цих суб'єктів у конкретному судовому засіданні. Мається на увазі, що обставини дійсно можуть мати об'єктивний характер і не залежати ні від волі, ні від бажання позивача (наприклад, хвороба, відрадження тощо), однак попри це слід зважати, наскільки вони тісно пов'язані з самим учасником справи, та в якій мірі вони унеможливають його участь в судовому засіданні. Для ілюстрації цього критерію наведемо приклад із судової практики.

28 листопада 2019 р. до Суворовського районного суду м. Одеса звернувся позивач із позовною заявою про визнання дій неправомірними та зобов'язання вчинити певні дії. В судові засідання, призначене на 8 лютого 2021 р. належним чином повідомлені позивач та його представник не з'явилися, 5 лютого 2021 р. позивач подав до канцелярії заяву про відкладення розгляду справи, тому що через загострення хронічних хвороб він не має можливості бути присутнім у судовому засіданні 8 лютого 2021 р. о 10:30 год. 13 квітня 2021 р. позивач знову не з'явився до суду, вказуючи на загострення хвороби та необхідність лікування. Однак суд постановив залишити позовну заяву без розгляду з підстави, передбаченої п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України, мотивуюче своє рішення тим, що із наданого доказу та вказаних рекомендацій лікаря не вбачається неможливість прибуття до суду позивача [55];

4) такі обставини роблять неможливість його участі в судовому засіданні безваріантною. Йдеться про неможливість застосування інших форматів участі учасників справи у судових засіданнях, зокрема, у режимі відеоконференції, що передбачено ст. 212 ЦПК України, відповідно до котрої учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності у суді відповідної технічної можливості [1]. Яскравим свідченням цього критерію може служити приклад із судової практики.

Ухвалою Рівненського районного суду Рівненської області від 5 жовтня 2020 р. позовну заяву у справі про визнання договору купівлі-продажу недійсним залишено без розгляду з підстави, передбаченої п. 3 ч.1 ст. 257 ЦПК України. Залишаючи позовну заяву без розгляду, суд першої інстанції виходив з того, що позивачка, яка звернулась до суду за захистом свого права, яке вважала порушеним, шість разів поспіль не з'явилася до суду. Так, зокрема, 9 січня 2020 р. від представника позивача надійшло клопотання про відкладення розгляду справи через погіршення стану здоров'я його клієнтки. Розгляд справи відкладено на 31 березня 2020 р. 31 березня 2020 р. від представника позивачки надійшло клопотання про відкладення розгляду справи через впровадження карантину. Розгляд справи відкладено на 20 травня 2020 р. Представник позивачки ще

тричі звертався до суду з аналогічним клопотанням (19 травня 2020 р., 6 липня 2020 р. та 11 серпня 2020 р.), котрі були судом задоволені. 5 жовтня 2020 р. від представника позивачки надійшло чергове клопотання про відкладення розгляду справи через впровадження карантину. Однак суд, вбачаючи, що належним чином повідомлена позивачка та її представник неодноразово не з'являються в судові засідання, вирішив завершити розгляд справи шляхом залишення позовної заяви без розгляду. Таке рішення суду першої інстанції підтримав Рівненський апеляційний суд (постанова від 11 березня 2021 р.), а згодом і Верховний Суд (постанова від 31 серпня 2021 р.). Окрім цього, Верховний Суд вказав, «що доводи касаційної скарги про те, що суди попередніх інстанцій не врахували запровадження заходів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), не заслуговують на увагу, оскільки позивачка та її представник не були позбавлені можливості порушити перед судом клопотання про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з дотриманням положень ст. 212 ЦПК України» [18];

5) попередня поведінка позивача та (або) його представника у справі, складність справи, кількісні характеристики вже проведених у справі судових засідань, загальна тривалість розгляду судом справи тощо. Видається, що суд має виважено підходити до застосування цієї підстави застосування інституту залишення заяви без розгляду у тому разі, коли позивач (його представник) до цього моменту активно діяв у процесі, зокрема, брав участь у підготовчому засіданні, заявляв клопотання, виконував ухвали суду тощо.

Одним з найбільш дискусійними в цьому контексті залишаються два питання: по-перше, які обставини будуть визнаватись поважними для відсутності в судовому засіданні представника учасника справи, і, по-друге, чи належатиме неявка представника позивача, зокрема у зв'язку з його залученістю в цей час до іншої справи або ж здійснення процесуальних дій або перебування на лікуванні, до поважних причин відсутності такого учасника цивільної справи?

Щодо першого питання, то, на переконання В. В. Заборовського (V. V. Zaborovskyy), поважними причинами неявки представника в судові засідання безумовно є перебування його на лікуванні, яке унеможливує його явку до суду, що належним чином підтверджується, та відсутність відомостей щодо повідомлення представника про час і місце розгляду справи [52, с. 338]. Окрім цього, він наполягає, що «суди повинні сприймати неявку адвоката до судового засідання як неявку з поважної причини, якщо вона обумовлювалась його зайнятістю у зв'язку з розглядом іншої справи, у тому випадку, коли адвокат не зловживає своїми процесуальними правами та дотримується принципів компетентності й добросовісності на стадії прийняття адвокатом доручення клієнта» [52, с. 341].

Щодо другого питання, то видається доречним звернутись до правової позиції Європейського суду з прав людини, викладеної у справі «Бартаїя проти Грузії» (*Bartaia v. Georgia*), заява № 10978/06, рішення від 26 липня 2018 р.

[56]. Так, у п. 26 зазначеного рішення ЄСПЛ зазначив, що питання особистої присутності, форми розгляду – усного чи письмового, а також юридичного представництва взаємозв'язані. Тому повинні аналізуватися в ширшому контексті гарантії «справедливого судового розгляду», передбачені в ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зокрема, учасникові цивільного судочинства повинна бути дана можливість представити свою справу в умовах, які не призводять до «істотної незручності» порівняно з його опонентом.

Право на справедливий судовий розгляд серед іншого включає право сторін висловлювати зауваження, які вони вважають такими, що стосуються справи. Причому це повинно бути не ілюзорне, а практичне й ефективне право. Таким воно може вважатися тільки в тому разі, якщо суд фактично «чує» сторону, тобто її твердження належним чином аналізуються. У зв'язку із цим ЄСПЛ зазначає, що держави можуть організовувати роботу своїх правових систем так, аби полегшити оперативний та ефективний судовий розгляд, включно з можливістю постановляти заочні рішення. Проте неприпустимо робити це за рахунок інших процесуальних гарантій (пункт 27).

Конвенція не передбачає обов'язкового права на юридичне представництво в цивільному судочинстві. Проте коли сторона просить перенести слухання на підставі відсутності адвоката, стверджуючи, що це є завадою для захисту, очікується, що національний суд розгляне прохання й відреагує на нього. Питання про те, чи необхідна допомога адвоката для справедливості судового розгляду, визначається на основі конкретних фактів, таких як важливість того, що поставлено на карту для позивача, складність відповідного закону, а також здатність заявника ефективно представляти себе (пункт 32) [57].

У зв'язку з чим ЄСПЛ дійшов висновку, що відмова адвокату, що брав участь в іншому засіданні, у клопотанні про перенесення засідання, та розгляд судом справи без представника обмежують право заявника на ефективну участь у судовому розгляді та право на рівність сторін до такої міри, яка несумісна з принципами справедливого розгляду справи, встановленими § 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [56].

Таким чином, у прецедентній практиці ЄСПЛ участь представника в іншому судовому процесі визнається як поважною причиною його неявки в судове засідання, так і достатньою підставою для відкладення судового розгляду у разі надходження клопотання про це від особи, чий інтереси він представляє.

### **Висновки і перспективи подальших досліджень**

Проведене нами дослідження дозволяє констатувати необхідність та доцільність врахування причин неявки позивача та (або) його представника при визначенні правових наслідків його відсутності в судовому засіданні, зокрема при застосуванні інституту залишення заяви без розгляду, з підстави, передбаченої п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України. Це дозволить забезпечити баланс інтересів позивача та відповідача в процесі здійснення судочинства: позивачу надасть можливість практичної реалізації його права на справедливий судовий розгляд, а відповідачу – захист від надмірного затягування справи. А тому пропонуємо

п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України викласти в такій редакції: «належним чином повідомлений позивач повторно не з'явився в судове засідання без поважних причин, крім випадку, якщо від нього надійшла заява про розгляд справи за його відсутності і його нез'явлення не перешкоджає розгляду справи».

Видається, що поважність причин неявки позивача в судове засідання і надалі має залишатись оціночною категорією, що вирішується судом у кожній конкретній справі окремо, однак з врахуванням у сукупності таких факторів, як: 1) характер обставин, що перешкоджають явці позивача в судове засідання; 2) доведеності їх існування належними та допустимими доказами; 3) ступеню впливу цих обставин на неможливість явки позивача в судове засідання; 4) неможливість застосування інших варіантів (режимів) участі в засіданні; 5) попередня поведінка позивача та (або) його представника у справі, складність справи, кількісна характеристика вже проведених судових засідань у справі, загальна тривалість розгляду судом справи тощо.

У разі визнання з урахуванням вищезазначених критеріїв судом такої обставини неповажною причиною неявки позивача в судове засідання, суду слід було б аргументувати мотиви такого рішення по кожному з цих критеріїв, що забезпечило б об'єктивність та обґрунтованість процесу тлумачення судом такої правової конструкції, як «поважність причин неявки».

#### **Список літератури**

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 30.04.2022).
2. Смірнова проти України (*Smirnova v Ukraine*) : Рішення Європейського суду з прав людини у справі від 08 листопада 2005 р. (заява № 36655/02). URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980\\_440#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_440#Text) (дата звернення: 30.04.2022).
3. Юніон Еліментарія Сандерс С.А. проти Іспанії (*Unión Alimentaria Sanders S.A. v. Spain*) : Рішення Європейського суду з прав людини у справі від 07 липня 1989 р. (заява № 11681/85). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57618%22%5D%7D> (дата звернення: 30.04.2022).
4. Луспенік Д. Д. Зловживання процесуальними правами: законодавча регламентація, способи виявлення та шляхи протидії. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2015. № 6. С. 150–171.
5. Науково-практичний коментар. Цивільний процесуальний кодекс України / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 840 с.
6. Рогач О. Я. Зловживання позивачем процесуальним правом при використанні правових механізмів, передбачених ст. 207 Цивільного процесуального кодексу України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-1. С. 148–150. URL: [http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/09/3-1\\_2013.pdf](http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/09/3-1_2013.pdf) (дата звернення: 30.04.2022).
7. Цивільне процесуальне право України : підручник / В. М. Коссака, Р. Я. Лемик, Ю. Н. Навроцька, С. В. Сенік ; за заг. ред. В. М. Коссака. Харків : Право, 2020. 752 с.
8. Цивільний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. Н. В. Василюк, Б. І. Гулька, О. О. Кота. Київ : ВД «Дакор», 2021. 1028 с.
9. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 07 грудня 2020 року у справі № 686/31597/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93373811> (дата звернення: 23.02.2022).
10. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 11 квітня 2019 року у справі № 539/2630/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81286992> (дата звернення: 23.02.2022).

11. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 22 травня 2019 року у справі № 310/12817/13. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82034538> (дата звернення: 23.02.2022).

12. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 06 червня 2019 року у справі № 760/3301/13-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82261658> (дата звернення: 23.02.2022).

13. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 20 червня 2019 року у справі № 522/7428/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82499541> (дата звернення: 23.02.2022).

14. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 26 вересня 2019 року у справі № 295/19734/13-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84659906> (дата звернення: 23.02.2022).

15. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 07 жовтня 2019 року у справі № 612/403/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84845697> (дата звернення: 23.02.2022).

16. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 24 лютого 2020 року у справі № 714/806/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88168588> (дата звернення: 23.02.2022).

17. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 27 березня 2020 року у справі № 522/22303/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88522444> (дата звернення: 23.02.2022).

18. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 31 серпня 2021 року у справі № 570/5535/17. URL: [https://protocol.ua/ua/neyavka\\_v\\_sudove\\_zasidannya\\_7\\_gaziv\\_pospil\\_e\\_zlovgivanniam\\_osoboyu\\_svoimi\\_pravami\\_a\\_zaprovadgennya\\_karantinu\\_ne\\_e\\_povagnoyu\\_prichinoyu\\_dlya\\_tsogo\\_\(ktss\\_vs\\_u\\_spravi\\_570\\_5535\\_17\\_vid\\_31\\_08\\_2021\)/](https://protocol.ua/ua/neyavka_v_sudove_zasidannya_7_gaziv_pospil_e_zlovgivanniam_osoboyu_svoimi_pravami_a_zaprovadgennya_karantinu_ne_e_povagnoyu_prichinoyu_dlya_tsogo_(ktss_vs_u_spravi_570_5535_17_vid_31_08_2021)/) (дата звернення: 23.02.2022).

19. Короед С. О. Інститут залишення заяви без розгляду за новим Цивільним процесуальним кодексом України: форми реалізації та підстави застосування залежно від виду заяви. *Судова апеляція*. 2018. № 4 (53). С. 69–79.

20. Олійник А. Запобігання зловживанню цивільними процесуальними правами: питання теорії та практики. *Юридична Україна*. 2013. № 7. С. 83–91.

21. Саліванов М. В. Неявка позивача як підстава залишення позову без розгляду. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2018. Вип. 26. С. 101–103.

22. Король О. Недопущення зловживання процесуальними правами та стимулювання сторін до добросовісної поведінки. *Університетські наукові записки*. 2020. Том 19. № 1 (73). С. 117–127.

23. Тимошенко О. А. Неприпустимість зловживання процесуальними правами в системі принципів цивільного судочинства України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 3 С. 70–75.

24. Акімова А. О. Зловживання позивачем правом на звернення до суду з метою встановлення найбільш сприятливих умов для розгляду справи. *Зловживання цивільними процесуальними правами: шляхи протидії* : матеріали круглого столу (м. Одеса, 27 листоп. 2015 р.). Одеса : Фенікс, 2015. С. 66–69.

25. Боровська І. А. Взаємозв'язок зловживання цивільними процесуальними правами з категоріями «добросовісність» та суб'єктивне право. *Право і суспільство*. 2018. №. 3. Частина 2. С. 31–38.

26. Голубева Н. Ю. Зловживання цивільними процесуальними правами: навели ЦПК. *Новели цивільного процесуального кодексу України* : матеріали круглого столу (м. Одеса, 26 берез. 2018 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2018. С. 3–9.

27. Голубева Н. Ю. Судові витрати : науково-практичний посібник. Одеса : Фенікс, 2020. 120 с.

28. Катрич А. В. Зловживання процесуальними правами у господарському процесі: теоретичний аспект. *Право і суспільство*. 2017. № 4. Ч. 2. С. 62–66.

29. Колесников Б. Зловживання цивільними процесуальними правами: новела цивільного процесу. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. С. 22–27.

30. Резнікова В. Відповідальність у господарському процесі за зловживання процесуальними правами та заходи процесуального примусу. *Право України*. 2017. № 9. С. 102–121.

31. Резнікова В. В. Зловживання правом: поняття та ознаки. *Університетські наукові записи*. 2013. № 1 (45). С. 23–35.

32. Ткачук А. Правова природа зловживань процесуальними правами у цивільному судочинстві та фіктивність процесуальних дій. *Право України*. 2018. № 2. С. 233–249.

33. Бичкова С. С., Чурпіга Г. В. Зловживання цивільними процесуальними правами. *Кримінальний вісник*. 2015. № 2 (24). С. 12–18.

34. Кот О. О. Окремі аспекти зловживання процесуальними правами. *Вісник Верховного Суду України*. 2017. № 1 (197). С. 36–44.

35. Лемик Р. Я. Спеціальні права сторін у цивільному процесі України. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Вип. 69. С. 99–110.

36. Серветник А. Г. Співвідношення принципів відкритості, гласності та публічності цивільного судочинства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 12. Том 2. С. 58–61.

37. Шутенко О. Правове регулювання інституту сторін з позицій принципу балансу цивільних процесуальних правовідносин. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 1 (34). С. 90–102.

38. Баймолдина З. Х. Окончание гражданского дела без вынесения судебного решения: проблемы теории и законодательного регулирования. *Арбитражный и гражданский процесс*. 2001. № 3. С. 35–40.

39. Марунич Г. «Затягування цивільного процесу» та «зловживання цивільними процесуальними правами»: співвідношення понять. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 9. С. 13–18.

40. Науково-практичний коментар «Цивільного процесуального кодексу України». Станом на 01.01.2012 р. / За заг. ред. В. В. Богатиря. Київ : «Видавничий дім «Професіонал», 2012. 752 с.

41. Тимошенко О. А. Заочний розгляд справи як механізм забезпечення ефективного правосуддя в цивільному судочинстві. *Юридичний бюлетень*. 2021. Вип. 19. С. 54–61.

42. Короленко В. М. Зловживання цивільними процесуальними правами в контексті судової реформи. *Just Privatam*. 2017. № 2. С. 65–76.

43. Князев В. С. Деякі аспекти юридичної відповідальності прояв неповаги до суду. *Форум права*. 2013. № 1. С. 423–430. URL : [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP\\_meta&C21COM=S&2\\_S21P03=FILA=&2\\_S21STR=FP\\_index.htm\\_2013\\_1\\_73](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=FP_index.htm_2013_1_73) (дата звернення: 30.04.2022).

44. Суханов та інші проти Російської Федерації (*Sukhanov and Others v. Russia*) : Рішення Європейського суду з прав людини у справі від 07 листопада 2017 року (заяви №№ 56251/12, 23302/13, 53116/15). URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-178353%22%5D%7D> (дата звернення: 30.04.2022).

45. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 12 червня 2009 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 8 (108). С. 3–12.

46. Полянський Т. Т. Зловживання правом: загальнотеоретична характеристика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2011. 16 с.

47. Резнікова В. Зловживання процесуальними правами в господарському судочинстві: поняття, ознаки, види. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. Вип. 95. С. 31–36.

48. Штефан А. Зловживання цивільними процесуальними правами як процесуальний юридичний факт. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 2. С. 62–70.
49. Де Жуфр де ла Прадель проти Франції (*De Geouffre de la Pradelle v France*): Рішення Європейського суду з прав людини у справі від 19 грудня 1992 р. (заява № 12964/87). URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57778%22%5D%7D> (дата звернення: 30.04.2022).
50. Штефан О. Поняття заочного провадження в цивільному процесі. *Юридична Україна*. 2005. № 1. С. 44–48.
51. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 30.04.2022).
52. Заборовський В. В. Відповідальність адвоката за неявку в судове засідання: проблеми кваліфікації поважності причин неявки. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 6. С. 336–342. URL: [http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/6\\_2015.pdf](http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/6_2015.pdf) (дата звернення: 30.04.2022).
53. Тимченко Г. П. Деякі загальні аспекти дослідження судового розглядання в цивільному процесі України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2008. № 3 (77). С. 23–31.
54. Воробель У. Б. Процедурні особливості залишення заяви без розгляду у зв'язку з повторною неявкою позивача. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 1 (9). С. 73–93. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/18> (дата звернення: 30.04.2022).
55. Ухвала Суворовського районного суду м. Одеси від 13 квітня 2021 року у справі № 523/18388/19. URL: <https://vkursi.pro/vsudi/decision/96455835> (дата звернення: 30.04.2022).
56. Бартая проти Грузії (*Bartaia v. Georgia*) : Рішення Європейського суду з прав людини у справі від 26 липня 2018 р. (заява № 10978/06). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Bartaia%20v.%20Georgia%22%5D%22%22itemid%22:%5B%22001-184815%22%5D%7D> (дата звернення: 30.04.2022).
57. Михайлова В. Позивача не можна позбавляти правової допомоги через зайнятість адвоката. *Закон і Бізнес*. 2018. Випуск 31 (1381). URL: <https://zib.com.ua/ua/133991.html> (дата звернення: 30.04.2022).

## References

1. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 18 bereznia 2004 r. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [in Ukrainian].
2. Smirnova proty Ukrainy: Judgment of the European Court of Human Rights of 08.11.2005 r., (No. 36655/02). URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980\\_440#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_440#Text) [in Ukrainian].
3. Yunion Elimentariia Sanders S.A. proty Ispanii: Judgment of the European Court of Human Rights of 07.07.1989 r., (No. 11681/85). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57618%22%5D%7D> [in English].
4. Luspenyk, D.D. (2015). Zlovzhyvannia protsesualnymy pravamy: zakonodavcha rehlementatsiia, sposoby vyiavlennia ta shliakhy protydii. *Chasopys tsvylnoho i kryminalnoho sudochynstva – Journal of Civil and Criminal Procedure*, 6, 150–171 [in Ukrainian].
5. Naukovo-praktychnyi komentar. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. N.Yu. Holubieva (Ed.). (2021). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
6. Rohach, O.Ya. (2013). Zlovzhyvannia pozyvachem protsesualnym pravom pry vykorystanni pravovykh mekhanizmv, peredbachenykh st. 207 Tsvylnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy. *Porivnialno-analitychne parvo – Comparative and analytical law*, 3-1, 148–150. URL: [http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/09/3-1\\_2013.pdf](http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/09/3-1_2013.pdf) [in Ukrainian].
7. Kossak, V.M., Lemyk, R.Ya., Navrotska, Yu.N., Senyk, S.V. (2020). Tsyvilne protsesualne pravo Ukrainy. V M. Kossaka (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
8. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. N.V. Vasylyny, B.I. Hulka, O.O. Kota (Eds.). (2021). Kyiv: VD «Dakor» [in Ukrainian].
9. Postanova Kasatsiinoho tsvylnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 07 hrudnia 2020 roku u spravi № 686/31597/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93373811> [in Ukrainian].



10. Postanova Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 11 kvitnia 2019 roku u spravi № 539/2630/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81286992> [in Ukrainian].

11. Postanova Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 22 travnia 2019 roku u spravi № 310/12817/13. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82034538> [in Ukrainian].

12. Postanova Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 06 chervnia 2019 roku u spravi № 760/3301/13-ts. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82261658> [in Ukrainian].

13. Postanova Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 20 chervnia 2019 roku u spravi № 522/7428/15-ts. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82499541> [in Ukrainian].

14. Postanova Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 26 veresnia 2019 roku u spravi № 295/19734/13-ts. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84659906> [in Ukrainian].

15. Postanova Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 07 zhovtnia 2019 roku u spravi № 612/403/16-ts. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84845697> [in Ukrainian].

16. Postanova Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 24 liutoho 2020 roku u spravi № 714/806/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88168588> [in Ukrainian].

17. Postanova Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 27 bereznia 2020 roku u spravi № 522/22303/14-ts. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88522444> [in Ukrainian].

18. Postanova Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 31 serpnia 2021 roku u spravi № 570/5535/17. URL: [https://protocol.ua/ua/neyavka\\_v\\_sudove\\_zasidannya\\_7\\_raziv\\_pospil\\_e\\_zlovgivanniam\\_osoboyu\\_svoimi\\_pravami\\_a\\_zaprovadgennya\\_karantinu\\_ne\\_e\\_povagnoyu\\_prichinoyu\\_dlya\\_tsogo\\_\(ktss\\_vs\\_u\\_spravi\\_570\\_5535\\_17\\_vid\\_31\\_08\\_2021\)/](https://protocol.ua/ua/neyavka_v_sudove_zasidannya_7_raziv_pospil_e_zlovgivanniam_osoboyu_svoimi_pravami_a_zaprovadgennya_karantinu_ne_e_povagnoyu_prichinoyu_dlya_tsogo_(ktss_vs_u_spravi_570_5535_17_vid_31_08_2021)/) [in Ukrainian].

19. Koroied, S.O. (2018). Instytut zalysnennia zaiavy bez rozghliadu za novym Tsyvilnym protsesualnym kodeksom Ukrainy: formy realizatsii ta pidstavy zastosuvannya zalezho vid vydu zaiavy. *Sudova apeliatyia – Jusical appeal*, 4 (53), 69–79 [in Ukrainian].

20. Oliinyk, A. (2013). Zapobihannia zlozhvanniu tsyvilnymy protsesualnymy pravamy: pytannia teorii ta praktyky. *Yurydychna Ukraina – Legal Ukraine*, 7, 83–91 [in Ukrainian].

21. Salivanov, M.V. (2018). Neivavka pozyvacha yak pidstava zalysnennia pozovu bez rozghliadu. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Pravo – The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: «Law», issue 26*, 101–103 [in Ukrainian].

22. Korol, O. (2020). Nedopushchennia zlozhvannia protsesualnymy pravamy ta stymulivannia storin do dobrosovisnoi povedinky. *Universytetski naukovy zapysky – University scientific notes*, Vol. 19, No. 1 (73), 117–127 [in Ukrainian].

23. Tymoshenko, O.A. (2021). Neprypustymist zlozhvannia protsesualnymy pravamy v systemi pryntsyviv tsyvilnoho sudochynstva Ukrainy. *Aktualni problemy vitshyznianoï yurysprudentsii – Actual problems of domestic jurisprudence*, 3, 70–75 [in Ukrainian].

24. Akimova, A.O. (2015). Zlozhvannia pozyvachem pravom na zvernennia do sudu z metoiu vstanovlennia naibilsh spriyatlyvykh umov dlia rozghliadu spravy. *Zlozhvannia tsyvilnymy protsesualnymy pravamy: shliakhy protydii: materialy kruhloho stolu (m. Odesa, 27 lystop. 2015 r.) – Abuse of Civil Procedural Rights: Ways to Counteract: Materials of the round table*. Odesa: Feniks, 66–69 [in Ukrainian].

25. Borovska, I.A. (2018). Vzaiemozv'iazok zlozhvannia tsyvilnymy protsesualnymy pravamy z katehoriiami «dobrosovisnist» ta sub'iektivne pravo. *Pravo i suspilstvo – Law and society*, 3, part 2, 31–38 [in Ukrainian].

26. Holubieva, N.Yu. (2018). Zlozhvannia tsyvilnymy protsesualnymy pravamy: navely TsPK. *Novely tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy: materialy “kruhloho ctolu” (m. Odesa, 26 berez. 2018 r.) – Novels of the Civil Procedure Code of Ukraine: Materials of the Round table*. Odesa: Feniks, 3–9 [in Ukrainian].

27. Holubieva, N.Yu. (2020). Sudovi vytraty: nauково-praktychnyi posibnyk. Odesa: Feniks [in Ukrainian].

28. Katrych, A.V. (2017). Zlozhvannia protsesualnymy pravamy u hospodarskomu protsesi: teoretychnyi aspekt. *Pravo i suspilstvo – Law and society*, 4, part 2, 62–66 [in Ukrainian].

29. Kolesnykov, B. (2018). Zlozhyvannia tsyvilnymy protsesualnymy pravamy: novela tsyvilnoho protsesu. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, Economy and Law*, 7, 22–27 [in Ukrainian].
30. Rieznikova, V. (2017). Vidpovidalnist u hospodarskomu protsesi za zlozhyvannia protsesualnymy pravamy ta zakhody protsesualnoho prymusu. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 9, 102–121 [in Ukrainian].
31. Rieznikova, V.V. (2013). Zlozhyvannia pravom: poniattia ta oznaky. *Universytetski naukovi zapysy – University scientific notes*, 1 (45), 23–35 [in Ukrainian].
32. Tkachuk, A. (2018). Pravova pryroda zlozhyvan protsesualnymy pravamy u tsyvilnomu sudochynstvi ta fiktynnist protsesualnykh dii. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 2, 233–249 [in Ukrainian].
33. Bychkova, S.S., Churpita, H.V. (2015). Zlozhyvannia tsyvilnymy protsesualnymy pravamy. *Kryminalnyi visnyk – Criminal Bulletin*, 2 (24), 12–18 [in Ukrainian].
34. Kot, O.O. (2017). Okremi aspekty zlozhyvannia protsesualnymy pravamy. *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy – Visnyk (Bulletin) of the Supreme Court of Ukraine*, 1 (197), 36–44 [in Ukrainian].
35. Lemyk, R.Ya. (2019). Spetsialni prava storin u tsyvilnomu protsesi Ukrainy. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya yurydychna – Visnyk of the Lviv University. Series Law, issue 69*, 99–110 [in Ukrainian].
36. Servetnyk, A.H. (2014). Spivvidnoshennia pryntsyviv vidkrytosti, hlasnosti ta publichnosti tsyvilnoho sudochynstva. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Yurytsprudentsiia – Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Jurisprudence*, 12, Vol. 2, 58–61 [in Ukrainian].
37. Shutenko, O. (2021). Pravove rehuliuвання instytutu storin z pozytsii pryntsyvu balansu tsyvilnykh protsesualnykh pravovidnosyn. *Slovo Natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy – The Word of the National School of Judges of Ukraine*. 1 (34), 90–102 [in Ukrainian].
38. Bajmoldina, Z.H. (2001). konchanie grazhdanskogo dela bez vyneseniya sudebnogo resheniya: problemy teorii i zakonodatel'nogo regulirovaniya. *Arbitrazhnyi i grazhdanskij process – Arbitrazh and Civil Procedure*, 3, 35–40 [in Russian].
39. Marunych, H. (2016). «Zatiahuvannia tsyvilnoho protsesu» ta «zlozhyvannia tsyvilnymy protsesualnymy pravamy»: spivvidnoshennia poniat. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, Economy and Law*, 9, 13–18 [in Ukrainian].
40. Naukovo-praktychnyi komentar «Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy». Stanom na 01.01.2012 r. V.V. Bohatyria (Ed.). (2012). Kyiv: «Vydavnychiy dim «Profesional» [in Ukrainian].
41. Tymoshenko, O.A. (2021). Zaochnyi rozghliad spravy yak mekhanizm zabezpechennia efektyvnoho pravosuddia v tsyvilnomu sudochynstvi. *Yurydychnyi biuleten – Legal bulletin, issue 19*, 54–61 [in Ukrainian].
42. Korolenko, V.M. (2017). Zlozhyvannia tsyvilnymy protsesualnymy pravamy v konteksti sudovoi reformy. *Just Privatum*, 2, 65–76 [in Ukrainian].
43. Kniaziev, V.S. (2013). Deiaki aspekty yurydychnoi vidpovidalnosti proiav nepovaHY do sudu. *Forum prava – Forum prava*, 1, 423–430. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CN-R=20&S21STN=1&S21FMT=ASP\\_meta&C21COM=S&2\\_S21P03=FILA=&2\\_S21STR=FP\\_index.htm\\_2013\\_1\\_73](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CN-R=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=FP_index.htm_2013_1_73) [in Ukrainian].
44. Sukhanov ta inshi proty Rosiiskoi Federatsii: Judgment of the European Court of Human Rights of 07.11.2017 r., (No. 56251/12, 23302/13, 53116/15). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-178353%22%7D> [in English].
45. Pro zastosuvannia norm tsyvilnoho protsesualnoho zakonodavstva pry rozghliadi sprav u sudi pershoi instantsii: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy № 2 vid 12 chervnia 2009 roku. *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy – Visnyk (Bulletin) of the Supreme Court of Ukraine*, 2009, 8 (108), 3–12 [in Ukrainian].
46. Polianskyi, T.T. (2011). Zlozhyvannia pravom: zahalnoteoretychna kharakterystyka. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].

47. Rieznikova, V. (2013). Zlovzhvannia protsesualnymi pravamy v hospodarskomu sudochynstvi: poniattia, oznaky, vydy. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Studies. issue 95*, 31–36 [in Ukrainian].

48. Shtefan, A. (2017). Zlovzhvannia tsyvilnymi protsesualnymi pravamy yak protsesualnyi yurydychnyi fakt. *Teoria i praktyka intelektualnoi vlasnosti – Theory and practice of intellectual property*, 2, 62–70 [in Ukrainian].

49. De Zhufr de la Pradel proty Frantsii: Judgment of the European Court of Human Rights of 19.12.1992 r., (No. 12964/87). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%222001-57778%22%5D%7D> [in English].

50. Shtefan, O. (2005). Poniattia zaochnoho provadzhennia v tsyvilnomu protsesi. *Yurydychna Ukraina – Legal of Ukraine*, 1, 44–48 [in Ukrainian].

51. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 roku № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].

52. Zaborovskiy, V.V. (2015). Vidpovidalnist advokata za neiavku v sudove zasidannia: problemy kvalifikatsii povazhnosti prychny neiavky. *Porivnialno-analitychne parvo – Comparative and analytical law*, 6, 336–342. URL: [http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/6\\_2015.pdf](http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/6_2015.pdf) [in Ukrainian].

53. Tymchenko, H.P. (2008). Deiaki zahalni aspekty doslidzhennia sudovoho rozghliadannia v tsyvilnomu protsesi Ukrainy. *Biuletyn Ministerstva yustytysii Ukrainy – Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*, 3 (77), 23–31 [in Ukrainian].

54. Vorobel, U.B. (2012). Protседurni osoblyvosti zalysnennia zaiavy bez rozghliadu u zv'iazku z povtornoiu neiavkoiu pozyvacha. *Visnyk Vyschoi rady yustytysii – Bulletin of the High Council of Justice*, № 1 (9), 73–93 [in Ukrainian].

55. Ukhvala Suvorovskoho raionnoho sudu m. Odesy vid 13 kvitnia 2021 roku u spravi № 523/18388/19. URL: <https://vkursi.pro/vsudi/decision/96455835> [in Ukrainian].

56. Bartaia proty Hruzii: Judgment of the European Court of Human Rights of 26.02.2018 r., (No. 10978/06). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%5B%22Bartaia%20v.%20Georgia%22%22%22itemid%22%3A%5B%222001-184815%22%5D%7D> [in English].

57. Mykhailova, V. (2018). Pozyvacha ne mozna pozbavliaty pravovoi dopomohy cherez zainiatist advokata. *Zakon i Biznes – Law and Business, issue 31 (1381)*. URL: <https://zib.com.ua/ua/133991.html> [in Ukrainian].

**Рекомендоване цитування:** Воробель У. Б. Поважність причин неявки позивача в судове засідання як кваліфікуюча ознака залишення позовної заяви без розгляду: de lege lata i de lege ferenda. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 157. С. 74–92. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.157.257521>.

**Suggested Citation:** Vorobel, U. (2022). Povazhnist prychny neiavky pozyvacha v sudove zasidannia yak kvalifikuiucha oznaka zalysnennia pozovnoi zaiavy bez rozghliadu: de lege lata i de lege ferenda [Validity of reasons for the plaintiff's default at trial as a qualifying feature of leaving the statement of claim without consideration: de lege lata i de lege ferenda]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 157*, 74–92. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.157.257521> [in Ukrainian].

*Надійшла до редколегії 01.05.2022 р.*